

5

પાયાના આકારોની સમજૂતી

અધ્યયન નિષ્પત્તિ-

- M610.2 માપપટ્ટી અને દ્વિભાજક દ્વારા બે રેખાખંડની સરખામણી કરે છે.
- M610.4 જુદા જુદા પરિપ્રેક્ષ્યમાંથી લંબરેખાને ઓળખે છે.
- M611 ખૂણાની સામાન્ય સમજ દર્શાવે છે. (આસપાસ રહેલ ખૂણાને ઓળખે છે, ખૂણાના માપના આધારે વર્ગીકરણ કરે છે, 45° , 90° અને 180° ના ખૂણાના સંદર્ભે ખૂણાના માપનો અંદાજ કાઢે છે.
- M611.1 આપેલ ખૂણાને લઘુકોણ, ગુરુકોણ, કાટકોણ, સરળકોણ કે પ્રતિબિંબકોણ તરીકે દર્શાવે છે.
- M611.2 કોણમાપક વડે ખૂણાનું માપન કરે છે.
- M613 ત્રિકોણને તેના ખૂણા/બાજુઓના આધારે વિવિધ જૂથ/પ્રકારોમાં વર્ગીકૃત કરે છે જેમ કે બાજુઓના આધારે સમબાજુ, સમદ્વીબાજુ તથા વિષમબાજુ ત્રિકોણમાં વર્ગીકૃત કરવું.
- M613.1 બાજુઓના માપના આધારે ત્રિકોણના પ્રકાર જણાવે છે.
- M613.2 ખૂણાના માપના આધારે ત્રિકોણના પ્રકાર જણાવે છે.
- M614 ચતુષ્કોણને તેના ખૂણા/બાજુઓના આધારે વિવિધ જૂથ-પ્રકારોમાં વહેંચે છે.
- M615 આસપાસના પરિસરમાંથી ત્રિપરિમાણીય આકારો ઓળખે છે જેમ કે ગોળક, ઘન, લંબઘન, નળાકાર, શંકુ વિગેરે.
- M616 ત્રિપરિમાણીય આકારોના ફલક, ધાર અને શિરોબિંદુ ઓળખે છે.

વિષયવસ્તુના મુદ્દા-

- 5.1 ખૂણાના પ્રકાર, તેનું માપ અને વ્યવહારિક સમજ
- 5.2 ત્રિકોણ અને તેના ખૂણા તેમજ બાજુના આધારે પ્રકાર
- 5.3 ચતુષ્કોણ અને તેના ખૂણા તેમજ બાજુના આધારે પ્રકારો
- 5.4 ત્રિ-પરિમાણીય આકારો

પૂર્વજ્ઞાન-

- કંપાસપેટીના સાધનોની ઓળખ
- ખૂણાની સંકલ્પના
- દ્વિપરિમાણ ધરાવતા અને ત્રિપરિમાણ ધરાવતા આકારોની પ્રાથમિક સમજ

1. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :

(1) સાયકલના પૈડામાં 48 આરા છે તો બે ક્રમિક આરા વચ્ચેનો ખૂણો ..... થાય.

- (A) $5\frac{1}{2}$ (B) $7\frac{1}{2}$ (C) $\frac{2}{11}$ (D) $\frac{2}{15}$

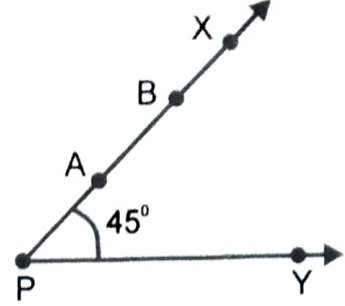
(2) આકૃતિમાંના બિંદુ A ને PX પર PB = 2PA થાય તે રીતે બિંદુ B પર લઈ જતાં $\angle BPY$ નું માપ = ...

(A) 45° કરતાં મોટું

✓ (B) 45°

(C) 45° કરતાં નાનું

(D) 90°

(3) જો બે ખૂણાઓના માપનો સરવાળો 180° કરતાં વધુ છે, તો બે ખૂણા માટે નીચેના પૈકી કયું શક્ય નથી ?

(A) એક ખૂણો લઘુકોણ અને એક ખૂણો ગુરુકોણ (B) એક પ્રતિબિંબકોણ અને એક લઘુકોણ

(C) બંને ગુરુકોણ

✓ (D) બંને કાટખૂણા

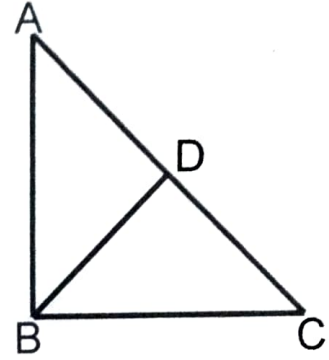
(4) આકૃતિમાં $AB = BC$ અને $AD = BD = DC$ છે તો કેટલા સમદ્વિબાજુ ત્રિકોણ બને ?

(A) 1

(B) 2

✓ (C) 3

(D) 4

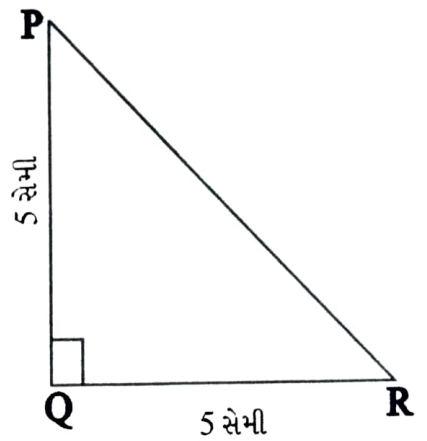
(5) આકૃતિમાં $PQ \perp RQ$, $PQ = 5$ સેમી. $QR = 5$ સેમી. તો $\Delta PQR = \dots\dots\dots$

(A) કાટકોણ ત્રિકોણ છે, પરંતુ સમદ્વિબાજુ ત્રિકોણ નથી.

✓ (B) સમદ્વિબાજુ કાટકોણ ત્રિકોણ છે.

(C) સમદ્વિબાજુ ત્રિકોણ છે, પરંતુ કાટકોણ ત્રિકોણ નથી.

(D) સમદ્વિબાજુ ત્રિકોણ કે કાટકોણ ત્રિકોણ નથી.

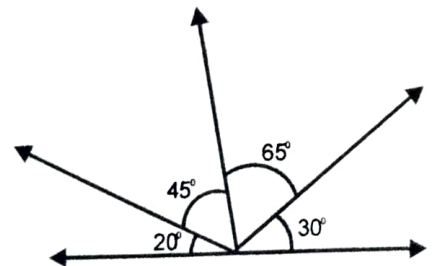
(6) આકૃતિમાં બનતા ગુરુકોણની સંખ્યા ..... છે.

(A) 2

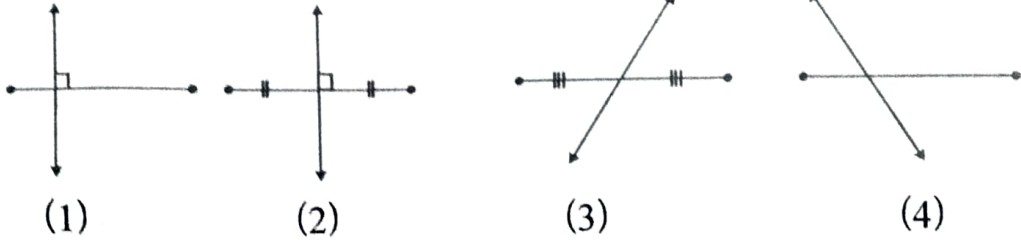
(B) 3

✓ (C) 4

(D) 5

(7) નીચેના પૈકી કઈ આકૃતિ લંબદ્વિભાજક દર્શાવે છે ?

(A) 1 (B) 2 (C) 3 (D) 4

2. ખાલી જગ્યા પૂરો :

(8) 180° કરતા મોટા અને સરળકોણ કરતાં નાના ખૂણાને પ્રતિબિંબ કોણ ખૂણો કહે છે.

(9) આકૃતિમાં બિંદુઓ A, B, C, D અને E એક જ રેખા પર આવેલાં છે જો

$AB = BC = CD = DE$ તો

(i) $AD = AB + \dots$

(ii) $AD = AC + \dots$

(iii) AE નું મધ્યબિંદુ $\dots$ છે.

(iv) CE નું મધ્યબિંદુ $\dots$ છે.

(v) $AE = \dots \times AB$

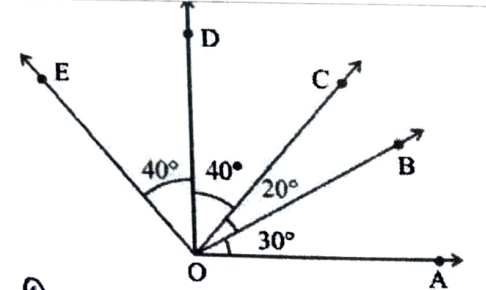
(10) સરળકોણમાં કાટખૂણાની સંખ્યા $\dots$ અને સંપૂર્ણકોણમાં કાટખૂણાની સંખ્યા $\dots$ છે.

(11) આકૃતિના આધારે ખાલી જગ્યા પૂરો.

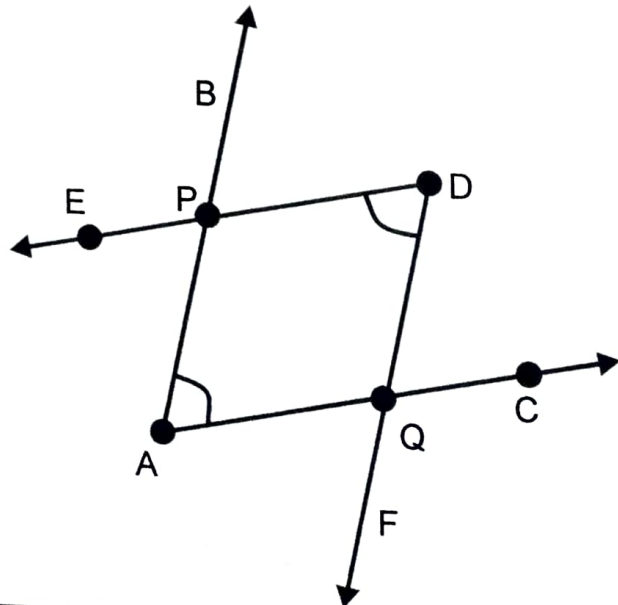
(i) $\angle AOD \dots$ ખૂણો છે.

(ii) $\angle COA \dots$ ખૂણો છે.

(iii) $\angle AOE \dots$ ખૂણો છે.

(12) આકૃતિમાં દર્શાવેલ બે ખૂણાઓમાં સામાન્ય બિંદુઓની સંખ્યા $\dots$ છે.

૩. ✓ (ખરું) કે ✗ (ખોટું) જણાવો.

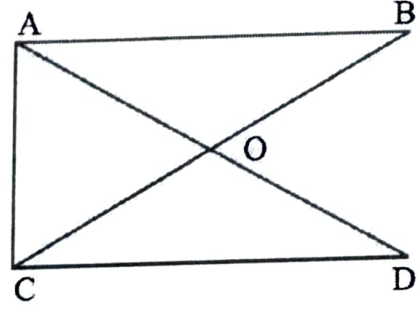
- (13) સમક્ષિતિજ રેખા અને શિરોલંબ રેખા હંમેશાં કાટખૂણે છેટે છે. (✓)
- (14) ખૂણાના ભૂજની લંબાઈ વધારતાં ખૂણાનું માપ પણ વધે છે. (✗)
- (15) જો રેખા $PQ \parallel$ રેખા n તો $PQ \parallel$ રેખા n . (✓)
- (16) બે સમાંતર રેખાઓ એકબીજાને કોઈક બિંદુ આગળ છેટે છે. (✗)
- (17) બે રેખાઓ એક બીજાને બે બિંદુમાં છેદી શકે. (✗)
- (18) આપેલા બે બિંદુમાંથી અસંખ્ય રેખાઓ પસાર થાય છે. (✗)
- (19) કોઈપણ બે ખૂણાઓમાં પાંચ જ સામાન્ય બિંદુઓ હોઈ શકે. (✗)
- (20) આપેલા બિંદુમાંથી એક અને માત્ર એક જ રેખા પસાર થાય છે. (✗)
- (21) સમબાજુ ત્રિકોણ એ સમદ્વિબાજુ ત્રિકોણ પણ છે. (✓)

૪. સૂચના મુજબ કરો

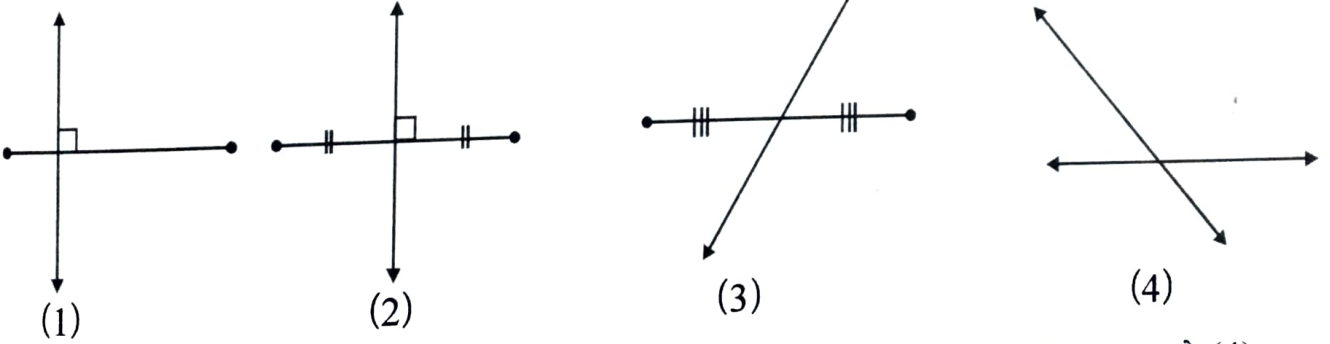
(22) આકૃતિમાં 180° કરતાં નાના ખૂણાઓની સંખ્યા જણાવી તેમનાં નામ લખો.

→ કુલ 12 ખૂણા છે.

૧) $\angle DAB$	૫) $\angle OCD$	૯) $\angle COB$
૨) $\angle OBA$	૬) $\angle ODC$	૧૦) $\angle DOB$
૩) $\angle OAC$	૭) $\angle AOB$	૧૧) $\angle BAC$
૪) $\angle OCA$	૮) $\angle AOC$	૧૨) $\angle ACD$

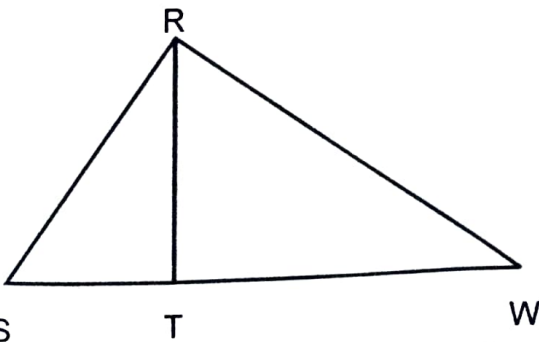
(23) નીચેના પૈકી કઈ આકૃતિ દ્વિબાજક દર્શાવે છે?

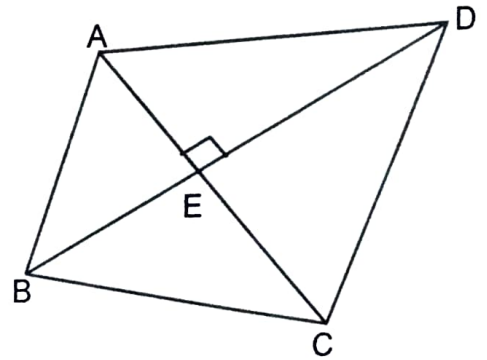
- (A) (1) (B) (1) અને (4) ✓ (C) (2) અને (3) (D) (1) (2) (3) અને (4)

(24) આપેલી માહિતી પરથી દરેકમાં કાટખૂણાનું નામ લખો.

- (1) $RT \perp SW$
૧) $\angle RTW$, ૨) $\angle RTS$

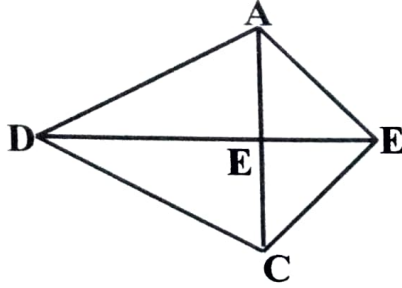

- (2) $AC \perp BD$
 $\angle AED, \angle AEB, \angle BEC, \angle DEC$

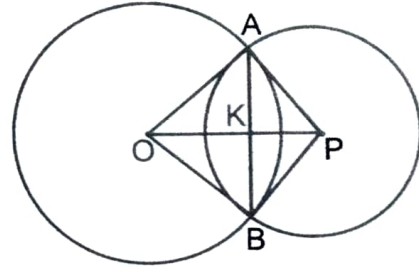

$\angle ABE$
 $\angle ABD$
 $\angle DBC$
 $\angle EBC$

(3) $AC \perp DE$

(4) $OP \perp AB$

$\angle AKO$
 $\angle AKP$
 $\angle BKO$
 $\angle BKP$

(25) શું એવા બે લઘુકોણ મળે કે જેનો સરવાળો

(1) લઘુકોણ હોય? શા માટે?

→ હા, બે લઘુકોણોનો સરવાળો કાઠકોણથી વધારે હોઈ શકે.

(2) કાટખૂણો હોય? શા માટે?

→ હા, બે લઘુકોણોનો સરવાળો કાટખૂણો હોઈ શકે.

(3) ગુરુકોણ હોય? શા માટે?

→ હા, બે લઘુકોણોનો સરવાળો ગુરુકોણ હોઈ શકે.

(4) સરળકોણ હોય? શા માટે?

→ ના, લઘુકોણોનો સરવાળો હંમેશા 180° થી વધારે હોય.

(5) પ્રતિબિંબકોણ હોય? શા માટે?

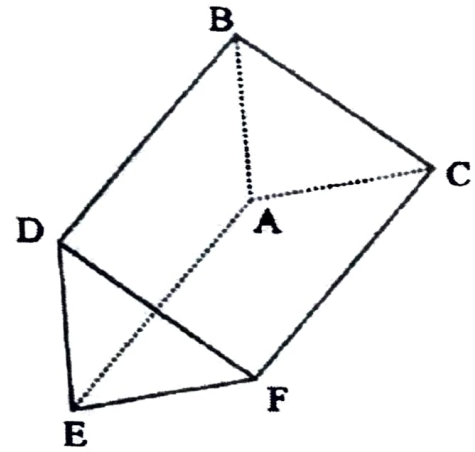
→ ના, બે લઘુકોણોનો સરવાળો હંમેશા 180° થી વધારે હોય.

(26) આકૃતિના આધારે શિરોબિંદુ, ધાર અને ફલકનાં નામ લખો.

→ શિરોબિંદુ → A, B, C, D, E, F.

ધાર → AB, AC, AE, BD, BC
CF, EF, DE, DF,

ફલક → BCDF, DEF, ABC
BAED, EACF

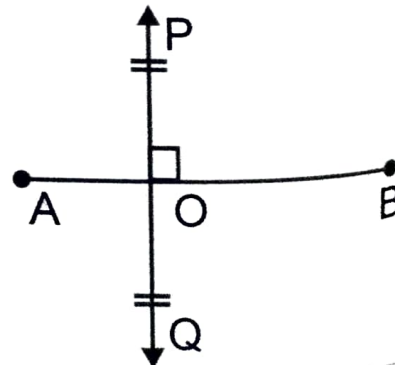

(27) આકૃતિમાં $PQ \perp AB$ અને $PO = OQ$ છે, તો PQ એ ABનો લંબદ્વિભાજક છે? કેમ?

→ PQ એ ABનો લંબદ્વિભાજક નથી.

કારણ કે, $AO \neq BO$

(AB એ PQનો લંબદ્વિભાજક છે)

(28) આકૃતિમાં $AC \perp BD$. તો બનતા બધા જ કાટખૂણાનાં નામ લખો.

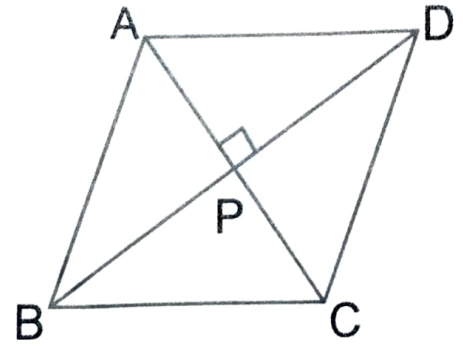
→ ચાર ખૂણા કાટખૂણા છે.

1) $\angle APD$

2) $\angle APB$

3) $\angle APC$

4) $\angle CPD$

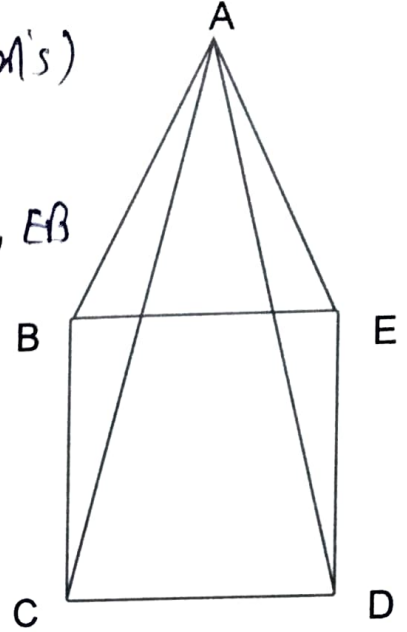
(29) આકૃતિમાં BCDE ચોરસ છે. શિરોબિંદુ B, C, D અને E ને અવકાશના બિંદુ A સાથે જોડતાં ત્રિપરિમાણિય આકાર બને છે. તો તેનું નામ લખો. તેના શિરોબિંદુ, ધાર અને ફલકનાં નામ લખો.

→ ત્રિપરિમાણિય આકાર ચોરસ છે. (પિરામીડ)

i) શિરોબિંદુ: A, B, C, D, E

ii) ધાર: AB, AC, AD, AE, BC, CD, DE, EB

iii) ફલક: BCDE, ABC, ACD, ADE, ABE.

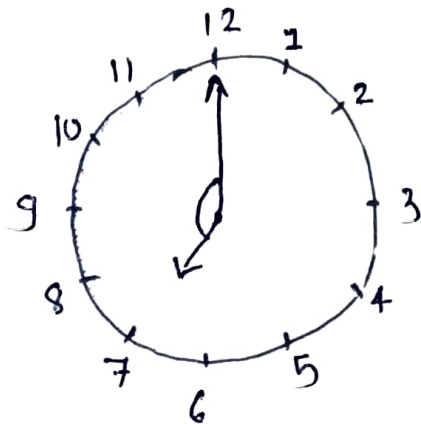

(30) જ્યારે ઘડિયાળમાં 7 વાગે ત્યારે મિનિટ કાંટા અને કલાક કાંટાથી બનતા નાના ખૂણાનું માપ અને બીજા ખૂણાનું માપ લખી તે કયા પ્રકારના ખૂણા છે તે લખો.

→ નાના ખૂણાનું માપ = 150° થાય

→ બીજા ખૂણાનું માપ = 210°

→ 150° ગૂંચીયા અને 210° પ્રાંતબિંદુ કોણ અને ગૂંચીયા છે

અધ્યયન નિષ્પત્તિનું સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકન

1. યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :

(1) ઘડિયાળમાં 9 વાગે ત્યારે કલાક કાંટા અને મિનિટ કાંટા વચ્ચેના ખૂણાઓનાં માપ શું હોય?

(A) 60° , 300°

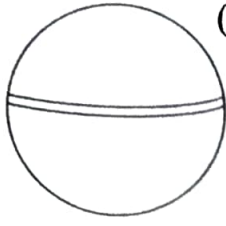
☒ (B) 270° , 90°

(C) 75° , 285°

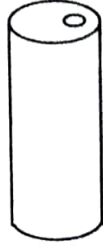
(D) 30° , 330°

(2) નીચેના પૈકી કયા આકારને શિરોબિંદુ હોય ?

(A)

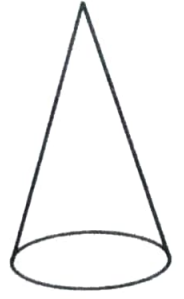
(B)

(C)

☒ (D)

(3) બે ખૂણાઓના માપનો સરવાળો ગુરુકોણ હોય તો નીચેના પૈકી કયું વિધાન શક્ય નથી ?

(A) એક લઘુકોણ અને એક ગુરુકોણ

(B) બંને લઘુકોણ

(C) એક કાટખૂણો અને એક લઘુકોણ

☒ (D) બંને કાટખૂણા

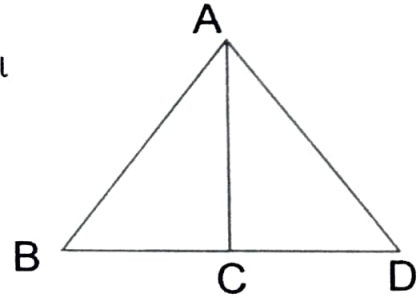
(4) આકૃતિમાં $\angle BAD = 90^\circ$ અને $AC \perp BD$ તો આકૃતિમાં બનતા કાટકોણ ત્રિકોણની સંખ્યા..... છે.

(A) 1

(B) 2

☒ (C) 3

(D) 4

2. ખાલી જગ્યા પૂરો

(5) સમકોણ ત્રિકોણની બધી બાજુઓનાં માપ સમાન હોય છે અને દરેક ખૂણાનું માપ 90° હોય છે.

(6) જો ત્રિકોણના દરેક ખૂણાનું માપ 90° કરતાં નાનું હોય તો તે ત્રિકોણ છે.

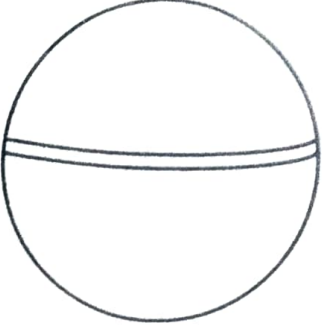
3. સૂચના મુજબ કરો :

(7)

ત્રિકોણની લાક્ષણિકતા	ત્રિકોણના પ્રકાર (લઘુકોણ, ગુરુકોણ, કાટકોણ)
1. $\angle A = 30^\circ$, $\angle B = 30^\circ$, $\angle C = 30^\circ$	1. સમકોણ
2. ત્રિકોણની કોઈ એક બાજુ બીજી બાજુને લંબ હોય.	2. લઘુકોણ
3. ત્રિકોણના ત્રણેય ખૂણાના માપ સરખા હોય.	3. ગુરુકોણ

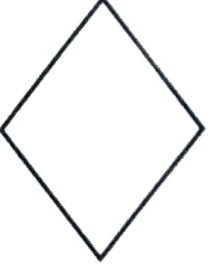

(8) ગોળામાં ધાર, ફલક અને શિરોબિંદુનાં નામ લખો.

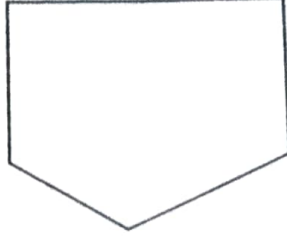

→ ધાર, શિરોબિંદુ અને ફલક ન હોય.

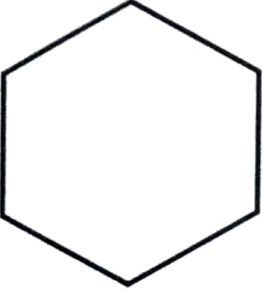
(9) નીચે આપેલા ત્રિપરિમાણ આકારના નામ લખો.

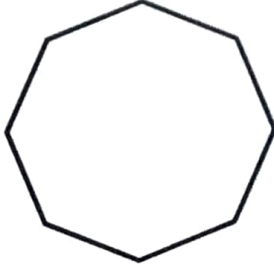
(i).....સમઘન.....

(ii).....પાંચ.....

(iii).....પિરામિડ.....

(iv).....ઝાડાકાદ.....

(10) કારણ આપી નીચેનું વિધાન સ્પષ્ટ કરો.

(1) ચોરસને વિશિષ્ટ લંબચોરસ કહી શકાય.

→ ચોરસને સામસામેની બાજુઓના માપ સમાન તથા દરેક ખૂણા કાંઈ ખૂણા હોય માટે તેને પરિણત લંબચોરસ કહી શકાય.

(2) લંબચોરસને વિશિષ્ટ સમાંતરબાજુ ચતુષ્કોણ કહી શકાય.

→ લંબચોરસમાં સામસામેની બાજુ સમાંતર તથા સમાન હોય તે પરથી કહી શકાય કે લંબચોરસ પરિણત સમાંતરબાજુ ચતુષ્કોણ છે.